

בענין מפיהם ולא מפי כתבם ועדות שבשטר

ויקרא פרק ה'

וּנְקָשׁ כִּי־תִקְטָא וְשִׁמְעָה קוֹל אֱלֹהִים וְהוּא עֵד אֵן רָאָה אֵן יָדַע אִם־לֹא יִגִּיד וְנִשְׂא עֹנֹו:

דברים פרק י"ז פסוק ו'

(ו) עַל־פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אֵן שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוֹמֵת הַמֵּת לֹא יוֹמֵת עַל־פִּי עֵד אֶחָד:

תלמוד בבלי גיטין דף ע"א.

אמר ר' זירא: אי קשיא לי הא קשיא לי, דתניא: אם לא יגיד - פרט לאלם שאינו יכול להגיד; אמאי? הא יכול להגיד מתוך הכתב! אמר ליה אביי: עדות קאמרת? שאני עדות, דרחמנא אמר: מפיהם - ולא מפי כתבם.

תוספות, בבא בתרא דף מ.

ועוד אומר ר"י ששמע מן ר"ת שנוהגים לשלח העדים עדותם באיגרת לב"ד וחשיב עדות והא דדרשינן בספרי מפיהם ולא מפי כתבם לא אתא אלא למעוטי דוקא אלם שאינו בר הגדה אבל ראוי להגדה אין הגדה מעכבת בו

רמב"ם עדות ג:ד

דין תורה שאין מקבלין עדות לא בדיני ממונות ולא בדיני נפשות אלא מפי העדים שנאמר על פי שנים עדים מפיהם ולא מכתב ידן, אבל מדברי סופרים שחותכין דיני ממונות בעדות שבשטר אף על פי שאין העדים קיימים כדי שלא תנעול דלת בפני לוין, ואין דנין בעדות שבשטר בדיני קנסות ואין צריך לומר במכות ובגלות אלא מפיהן ולא מכתב ידן.

רמב"ן, שרשים לסה"מ שורש ב'

ועוד חזר וכתב (שם רפ"ו) כבר בארנו שקיום שטרות מדבריהם כדי שלא תנעול דלת בפני לוין. ואף על פי שמצא הרב בגמרא (קדושין כו א) שאמרו חתימת העדים מן הכתוב שנ' (ירמי' לב) שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום והעד עדים דן בזה שהוא מדרבנן כשאר כל דברי נבואה שהוא גוזר בהן שהם דרבנן ועם הסיוע הזה שמצא לדבריו כפי דעתו ממה שאמרו (יבמו' לא ב, גטין עא א) מפיהם ולא מפי כתבם. וכבר השיבו עליו חכמי הדורות בזה תשובות גמורות אינן נעלמות מכל מבין עם תלמיד...

אבל מה שאמרו מפיהם ולא מפי כתבם אינו בשטר שבעל דבר כותבו כגון גיטין וקידושין והלואות ומכירות. וכבר נתפרש זה ביד גדולי המפרשים בראיות גמורות אין זה מקום לבארם. אבל חתימת עדים דאורייתא היא נלמד מוכתוב בספר וחתום. שדברי נבואה דברי תורה הם בכיוצא בדברים הללו.

אם אין בנר בקבר או דמימה אינה עושה בנרות והרי עיקר החיוב של צ"פ לאביה, אי"כ אין הכע"מ שלה גובין מהב"פ, וכמבואר להדיא הך כ"מ בתוס' שם, ואי"כ הא ליכא כ"מ מהאיבעיא גם לענין צ"פ, דליחא ע"ז פשיטתא דאביי, והדר קשה למה השמיטה הרמב"ם. וז"ל בזה, משום דאף אם מימה עושה בנרות או דיש בנר בקבר והב"פ שלה, מ"מ הרי זכייתה בהב"פ היא לאחר מיתתה, ואי"כ הא הוי ראו, דאין הכע"מ גובה מזה, ושוב ליכא כ"מ מהאיבעיא לענין צ"פ. אכן מאחר דלא הוזכר ברמב"ם כלל הך דינא דראוי, אי"כ קשה הדבר לומר דהשמיטה הרמב"ם תתא מטעמא דאין כע"מ נטל בראוי, כיון דעיקר דין ראוי הוה מטעם ברמב"ם. אכן לפז"ש הרי ניחא, דהכא כיון דזכייתה בהך חיובא היא לאחר מיתתה, אי"כ ממילא דחלות דין ממון שכל הך חיובא הוא רק תמי' אביה, ומשום דאביה יורש עיקר הוכות של הך חיובא, שהחיוב שלו הוא משע"ה הראשונה עד שלא בא החיוב לרשותה, וממילא דלא חל בהחיוב דין ממון רק תחת ידי אביה ולא תחת ידה כלל, וממילא דאין הכע"מ גובה מזה, דשעבודא דכע"מ וכתובת אשה רק על דין ממון לחוד הוא דמי'. אשר על כן להכי הוא שהשמיטה הרמב"ם האיבעיא דבנרות לאחר מיתתה, כיון דליכא מזה שום כ"מ לענין צ"פ, רק לענין קנסא לחוד, וזוה הרי כבר פסק הרמב"ם כאביי.

הלכות עדות

פיג הלי"ד דין מורה שאין מקבלין עדות לא בד"מ ולא בד"ג אלא מפי העדים שנאמר על פי שנים עדים מפייהם ולא מכתב ידן אבל מדברי סופרים שחושבין ד"מ בעדות שבשטר וכו' עכ"ל, והרמב"ן בספר המצות שרש ב' הקשה עליו וז"ל מהן שאנו דנין בגטין בעדי חתימה בלבד והאשה המולאה לפנינו גט חתום מקיימין אותו בחותמיו ומתירין אותה להנשא על פי עדות השטר וזה לדברי הכל עכ"ל.

והנה קושייה הרמב"ן על הרמב"ם נחלקת לשנים, חדא דהיאך הדין גירש או קידש בשטר שיש עליו עדים שפיר דמי, הא קי"ל דהמגרש והמקדש בלא עדים לאו כלום הוא, ואי"כ להרמב"ם דלא חשיבא עדות כלל מד"מ, מפני מה מהניא עדות שבשטר לשוי' גירושין וקידושין עפי' עדות זו. ואם כי בזה פליגי ר"מ ור"א אי עדי חתימה כרתו או ע"מ כרתו, אכתי קשה לר"מ. איך מהני ע"מ הא הוי מפי כתבם. וכיותר קשה על הרמב"ם בעלמו שפסק בפ"א מה' גירושין הט"ז וז"ל חתמו בו שנים ועבר ונתנו לה בינו לבניה וכו' ה"ז כשר הואיל ועדים שבו כשרים והרי הגט יולא מתחת ידה עכ"ל, הרי דפסק להדיא דע"מ מהני לכוע' אפילו לר"א, ואמאי הא הוי מפי כתבם, הא חדא. ועוד קשה על הרמב"ם, דאמאי סמכינן באשה המולאה גט לפנינו לומר שנחגרשה, וסומכינן ע"ז ע"י ע"מ שבגט, והרי להביא דאי' שנחגרשה בעינן עדות גמורה מד"מ, משום דאין דבר שבטורה פחות משנים, ועדות זו פסולה מד"מ, משום דהויא מפי כתבם להרמב"ם.

והנה על קושייתו הראשונה י"ל, דהא דלא מהני מפ"כ, הוא רק לענין דין הגדה עדות, דמפ"כ לא חשיבא הגדה כלל, אבל לענין הך דינא דהמקדש בלא עדים לאו כלום הוא, הרי אין זה שייך להגדה עדים, אלא דבעינן עדים על מעשה הגירש, ולזה שפיר מהניא גם עדות שבשטר, דכתיב דלא חשיבא הגדה עדות, אבל עדות ת"מ הויא, ומועלת לשוי' גוי'ק. אבל הקושיא השני' תקשי עדיין, דאיך סמכינן על השטר לענין ראוי' שנחגרשה, דזוה הרי בעינן גם הגדה עדות, ככל עדות דעלמא, כיון דאין דבר שבטורה פחות

משנים, ואיך סמכינן אשטרך דהוי מפ"כ. אכן באמת דגם קושיא הראשונה במקומה עומדת, דהרי כל ע"מ אינם יודעים כלל מנוף הגוי'ק, וליכא רק הגדתן שמעדין על הגוי'ק, או על השטר, ובע"כ ז"ל, דהו' גוה"כ. דהגדתן שבשטר משוי' לוי' לשטרך וחשיבא גם עדות ראוי' על גוף המעשה של הגוי'ק וכדומה, ואי"כ הרי כ"ז לא שייך רק אם נימא דהויא הגדה כשרה, ואז ממילא חזר בו כל הגוה"כ של שטרות, אבל לדעת הרמב"ם דהויא הגדה פסולה, משום דהויא מפ"כ, אי"כ ממילא אין כאן עדות כלל, וקשה דאיך מהני ע"מ בלא ע"מ, והא כיון דבטלה הגדתן הרי אין כאן שום עדות לאשוויי' שטרך, וממילא אין כאן עדות על עלם הגוי'ק, והוי מקדש ומגרש בלא עדים דבטל הגוי'ק. ועוד דלא הוי שטר כלל, וכדק"ל דבעינן ע"מ או ע"מ גם לענין אשוויי' שטרך, וכמבואר בכחכות דף י"ח ע"ב דיבור השטרות הוא משום דעדים החתומין על השטר נעשה כמו שנחקרה עדותן בצ"ד, וקשה על הרמב"ם שפסק דהמגרש בע"מ לבד מהני, דהא הוי מפ"כ, וז"ע.

ונראה לומר, דהנה באמת הרי מבואר בגטין דף פ"א דעדות בכחב בטלה, מהך דרשא דמפייהם ולא מפ"כ, ופשוט דאין זה סותר לדין שטרות דעדותן בכחב קיימת, משום דשני דינים הם, עדות בכחב פסולה, ועדות שבשטר כשרה, וזוה גם הרמב"ם סובר כן, ורק דאם באנו לדין איזו מקריא עדות שבשטר, זוה חולק הרמב"ם וז"ל, דאיך שטר אלא מה שנעשה לקנין, כמו גוי'ק ושחרורים וקנינים וכדומה, דליכא עליהו דין שטר מד"מ, אבל מה שנעשה רק לראוי', זוה דעת הרמב"ם דלא מקרי שטר, אלא עדות בכחב, ועל כן פסול זהו מפ"כ. האומנם כי גם לדעת הרמב"ם הרי עיקרן של שטרות הוא רק במה שנעשה מדעת המתחייב, וכדעת כל הראשונים, אבל מ"מ זהו דין בפ"ע דלא חייל דין שטר רק היכא שנעשה לקנין, ועל כן כל שטרי ראוי', אף דנעשו כדון שטרות, מ"מ לא חייל עליהו דין שטרות, והיין רק עדות בכחב, ופסולים משום מפ"כ, ורק מדרבנן הוא דעדותן מהקיימת וגובה בהן דין שטרות, אבל אה"כ דשטרי מעשה וקנין גם לדעת הרמב"ם הם מד"מ, ומועילין בין לגמר מעשה ובין לעדות, ומיושב היטב דעת הרמב"ם.

והנה בסנהדרין דף ל"ב איחא ולטעמיה תקשי לך ממני' שטרי חוב המוקדמין פסולים והמאוחרין כשרים וחי' ס"ד בעינן דו"ח מאוחרים אמאי כשרים וכו' אר"ח ד"ת אחד ד"מ ואחד ד"ג כדו"ח שנאמר משפט אחד יהי' לכס ומי'ט אחדו ד"מ לא בעינן דו"ח כתי' שלא תגשול דלת בפני לוי', וקשה לפי' מהא דהנן בגטין דף פ"ו דגט שאין בו זמן אם נישאת הולך כשר, וקשה דהרי הכס מדאורייתא בעינן דו"ח, וכיון דאין בו זמן הלא הגט פסול ד"מ, ואמאי אין הולך ממחר, וכבר הקשה זאת הכ"י, ומיך משום דאפקעינהו רבנן לקידושין מיני'. ואכתי קשה לפי' מהא דקאמר הנמ' בגטין דף י"ז מפני מה הקטו זמן בגטין ומפרש שם משום בת אחותו או משום פירי', וקשה והלא מדאורייתא בעינן זמן משום דו"ח, דבלא"ה פסול. וכן קשה מהא דאיחא ציבמות דף ל"א דבשטר קידושין לא תקטו זמן משום דלא שייך הך תקנתא דשמאי יחפה ומשום פירי', וקשה דהרי אכתי מדאורייתא בעינן זמן משום דו"ח. וכן קשה מהא דאיחא שם דבשטר שיחרר לא בעינן זמן, והלא מדאורייתא בעינן זמן משום דו"ח, ואי"כ הוא עבד גמור מדאורייתא לכל דבריו. ובהא לא שייך חירושו של הכ"י משום דאפקעינהו רבנן לעבדות מיני', דהלא אם גם אפקעינהו לא עדיף מהמפקיר עבדו דלריך גט שיחרור, ואם נימא דאפקעינהו רבנן לעבדות מיני' כמו שלא הי' עבד מעולם, אי"כ אין כאן גירוש כלל, דהלא גייר עצמו רק לשם שבדות ולא